

*dr Darko DIMOVSKI**
Pravni fakultet Univerziteta u Nišu,
vanredni profesor
*dr Ivan MILIĆ**
Pravni fakultet Univerziteta
u Novom sadu, asistent

Pregledni naučni rad
UDK: 343.8:/343.6:177.82
343.97:316.647.8
Primljeno: 30. septembra 2018. god.

PREVENCIJA ZLOČINA MRŽNJE*

Autori su, polazeći od toga da zločin mržnje postoji kroz celu ljudsku istoriju, istakli njenu veliku društvenu opasnost. Brojne kriminološke studije su pokazale da obim zločina mržnje ne opada sa promenom društveno-ekonomskog uređenja, već je naprotiv rezistentan. Velika tamna brojka onemogućava saznavanje tačnih podataka o stvarnom obimu ovog oblika kriminaliteta nasilja. Iako će visoka stopa tamne brojke postojati i u budućnosti, neophodno je raditi na prevenciji zločina mržnje, jer samo tako se može garantovati bezbednost svim članovima zajednice bez obzira na njihovo poreklo, religijsko uverenje, seksualno opredeljenje, pol itd. Stoga će autori obrazložiti čitav niz preventivnih mera sa navođenjem primera dobre prakse iz država širom sveta. Na taj način autori će pokušati da približi mere prevencije stručnjacima za kriminalnu politiku kako bi se određene mere primenile i u Republici Srbiji.

Ključne reči: zločin mržnje, mere prevencije

* e-mail: darko@prafak.ni.ac.rs

* e-mail: i.milic@pf.uns.ac.rs

* Rad je realizovan u okviru projekta br. 179046, Ministarstva za prosvetu, nauku i tehnološki razvoj Republike Srbije

1. Uvod

Ljudska istorija je prepuna primera koje bismo modernim rečnikom nazvali zločin mržnje. Naime, ovakvi zločini ne samo da su ostavljali posledice po žrtve jednog ovakvog ponašanja, već su oblikovali i istoriju pojedinih država. Dovoljno je spomenuti progon pripadnika novoosnovane hrišćanske vere od strane Rimljana, zločine prema domorodačkom stanovništvu prilikom kolonizacije Amerike, zločine nad Jermenima od strane Turaka, aperature u Južnoafričkoj Republici, zločine prema Afroamerikancima i tako dalje.

Različitost zločina mržnje u odnosu na ostale oblike kriminaliteta nasilja ogleda se u tome da određeni pojedinac ili grupa ljudi nisu dobrodošli samo zbog toga što predstavljaju nešto na osnovu čega počinalac ovog krivičnog dela ima predrasudu prema njemu ili njima. Ujedno, iz prve razlike proizilazi i druga različitost koja se otelotvoruje u činjenici da žrtve ovog oblika kriminaliteta nasilja nisu samo pojedinci, već i čitave grupe pojedinaca (Hate Crime Prevention Act Guide, 2010: 71).

Brojne kriminološke studije pokazale su da je zločin mržnje rezistentan društveno-ekonomskim promenama u jednoj državi, te da postoji visoka tamna brojka. Iako zločin mržnje predstavlja tek jedan posto od ukupnog obima izvršenih krivičnih dela u Sjedinjenim Američkim Državama, konačan zaključak o društvenoj opasnosti zločina mržnje treba doneti poznajući činjenicu da od ukupno pet izvršenih zločina mržnje njih četiri obuhvataju nasilje. Na osnovu iznetog može se zaključiti da bez obzira na malu stopu zločina mržnje, društvena opasnost ovog oblika kriminaliteta nasilja je velika, te je neophodno raditi na njegovoj prevenciji. Stoga će autori u radu predstaviti najznačajnije mere prevencije zločina mržnje koje se primenjuju u državama širom sveta.

2. Mere prevencije zločina mržnje

Efikasne mere prevencije zločina mržnje zahtevaju proaktivni i fleksibilni pristup smanjivanju obima ovog oblika kriminaliteta nasilja, uz saradnju više državnih organa, saradnji sa lokalnom zajednicom, pri čemu se sve mere prevencije preduzimaju na osnovu pažljivo napravljenog programa. Samo kombinacija različitih mera prevencije mogu dovesti do delotvornih rezultata u smanjivanju obima zločina mržnje. Kao mere prevencije možemo navesti: 1) antirasističko i antipristrasno obrazovanje i sport, 2) programi namenjeni grupama ljudi koji imaju visok stepen mogućnosti izvršenja ovog oblika kriminaliteta nasilja, kao i programi namenjeni područjima na kojima postoji visok stepen viktimizacije

(posebni programi), 3) programi namenjeni grupama ljudi kod kojih je rizik viktimizacije najveći, 4) programi u čijoj je osnovi da spreče regrutovanje novih osoba u ekstremističke grupe ili programi koji su fokusirani na tome da članovi ovakvih grupa izađu iz njih, 5) grupe namenjene davanju podrške žrtvama zločina mržnje, 6) primena različitih oblika restorativne pravde i 7) primena mas medija s ciljem smanjivanja obima zločina mržnje (Shaw, Barchechat, 2002: 20).

Iz navedenih mera prevencije možemo zaključiti da postoji široka lepeza programa i aktivnosti koji samo u svojoj sinergiji mogu dati odgovarajuće rezultate. Ostvarivanje ovakvih rezultata zahteva pojedinačno razmatranje svake od ovih mera prevencije kako bi se našli odgovarajući okviri za konkretne države u kojima se ove preventivne mere preduzimaju. Kako dužina naučnog članka ne dozvoljava analizu svih navedenih mera prevencije zločina mržnje, autori će u nastavku rada predstaviti samo prve dve grupe preventivnih mera. Međutim, pre nego što krenemo u eksplikaciju datih mera prevencije osvrnućemo se na principe rada programa za prevenciju zločina mržnje.

3. Principi rada programa za prevenciju zločina mržnje

Stečeno iskustvo u primeni različitih programa prevencije zločina mržnje izdvojilo je postojanje određenih principa u njihovom funkcionisanju. Naime, stručnjaci za primenu programa prevencije zločina mržnje smatraju da samo primenom principa, poput sveobuhvatnosti, partnerstva, fleksibilnosti, pažljive dijagnoze, razvoja i primene akcionog plana, monitoringa i evaluacije, uključivanje mladih ljudi, kao i uključivanje članova manjinskih grupa, mogu da se ostvare adekvatni rezultati u borbi za smanjene obima zločina mržnje i sprečavanja njegovog izvršenja u budućnosti. Stoga, u narednom delu rada biće objašnjeni ovi principi kako bi se moglo raditi na daljem poboljšanju funkcionisanja programa za prevenciju zločina mržnje.

Princip sveobuhvatnosti odnosi se na se na postojanje kratkoročnih i dugoročnih ciljeva određenog programa prevencije zločina mržnje, pri čemu je neophodno uključiti veliki broj grupa i organizacija kojima su namenjene preventivne mere. Drugim rečima, sveobuhvatnost se otelotvoruje u postojanju protokola za suočavanje sa konkretnim slučajem zločina mržnje, obezbeđivanjem neophodnih potreba žrtvama zločina mržnje kako bi se sanirale posledice izvršenog krivičnog dela i sprovođenje edukativnih aktivnosti (Shaw, Barchechat, 2002: 26).

Partnerstvo kao naredni princip proističe iz principa sveobuhvatnosti. Naime, uspešan program prevencije zločina mržnje nužno podrazumeva saradnju sa predstavnicima raznih udruženja na lokalnu kako bi se napravila adekvatna procena

u vezi obima zločina mržnje uz izradu plana implementacije preventivnih mera (Shaw, Barchechat, 2002: 26).

Naredni princip pod nazivom fleksibilnost ogleda se u tome da program prevencije zločina mržnje bude dovoljno prilagodljiv konkretnoj žrtvi izvršenog krivičnog dela prilikom čega je neophodno raditi na dobijanju povratne informacije o primeni konkretnih preventivnih mera od strane samih zrtava i lica koja su vinovnici. Na osnovu dobijenih povratnih informacija moguće je promeniti program prevencije tako da se dobiju još bolji rezultati u borbi za njegovo smanjenje (Shaw, Barchechat, 2002: 26).

Pažljiva dijagnoza je naredni princip u primeni programa prevencije zločina mržnje. Naime, ovo podrazumeva održavanja brojnih sastanaka sa predstavnicima grupa koje imaju najveći rizik viktimizacije usled izvršenja ovog oblika kriminaliteta nasilja. Ujedno, neophodno je prikupiti podatke organa unutrašnjih poslova kako bi se ustanovilo koliki je broj prijavljenih zločina mržnje, a koliko iznosi njegova tamna brojka (Shaw, Barchechat, 2002: 26).

Naredni princip rada programa za prevenciju zločina mržnje je razvoj i primena akcionog plana. Naime, na osnovu prikupljenih podataka o zločinima mržnje izrađuje se akcioni plan za primenu brojnih preventivnih mera u vidu posebnih programa i projekata, što podrazumeva radi uspešne implementacije mera postizanje šireg konseznusa o njihovoj primeni u određenoj lokalnoj zajednici (Shaw, Barchechat, 2002: 27).

Monitoring i evaluacija kao naredni princip u primeni programa za prevenciju zločina mržnje je veoma bitan, jer on treba da predstavlja korektivni faktor u slučaju određenih nedostataka u pojedinim preventivnim merama. Korektivni faktor ogleda se u tome da usred određenih nedostataka program može da izostavi grupu pojedinaca koji su u riziku od viktimizacije zbog mogućeg izvršenja zločina mržnje ili pak da određeno područje u kojem je rizik izvršenja zločina mržnje veliki ne bude obuhvaćen programom. Na osnovu povratnih informacija moguće je izvršiti korekciju pojedinih programa za prevenciju zločina mržnje, s ciljem postizanja boljih rezultata u budućnosti (Shaw, Barchechat, 2002: 27).

Uspešnost u borbi za smanjivanje obima zločina mržnje uslovljena je brojem uključenih mladih ljudi u njegovoj implementaciji. Stoga se kao naredni princip u sprovođenju programa za prevenciju zločina mržnje javlja potreba uključivanje mladih ljudi. Samo na taj način stvoriće se neophodna baza mladih ljudi oslobođenih bilo kakvih predrasuda i mržnje prema pripadnicima drugih grupa, što predstavlja dobar zalag za budućnost u prenošenju pozitivnih stavova nadolazećim generacijama (Shaw, Barchechat, 2002: 27).

Pored toga što je neophodno u sprovođenje programa prevencije zločina mržnje uključiti od samog starta mlade ljude radi daljeg učvršćivanja pozitivnih

stavova ili promene negativnih stavova prema pripadnicima određenih grupa, poželjno je od samog starta u primeni programa uključiti i pripadnike manjinskih grupa. Kako su pojedine manjinske grupe u riziku da budu viktimizirane usled izvršenja zločina mržnje potrebno je čuti njihovu percepciju o ovom obliku kriminaliteta nasilja, njihove ideje radi poboljšanja preventivnih mera, procene njihovih potreba, kao i njihova iskustva (Shaw, Barchechat, 2002: 27).

Implementacija svih navedenih principa u određenim programima za prevenciju zločina mržnje stvara neophodne uslove za ostvarivanje dobrih rezultata. Stručnjaci za prevenciju kriminaliteta moraju biti dobro upoznati sa njima kako bi pažljivo isplanirali svaki od koraka u sprovođenju programa.

4. Antirasističko i antipristrasno obrazovanje i sport kao mere prevencije zločina mržnje

Obrazovani program pod nazivom *Facing Hate in Canada* u organizaciji Canadian Race Relations Foundation, koji je dao najbolje rezultate u pogledu prevencije zločina mržnje, osmišljen je u Kanadi tokom devedesetih godina prošloga veka. Naime, ovaj program nastao je kao posledica povećanja obima krivičnih dela izvršenih zbog mržnje. Dovoljno je navesti činjenicu da je nekoliko gradova u Kanadi bilo stecište fizičkog napada i ubistva od strane grupe skinheda, kao što su Northern Hammerskins, Final Solution Skins i Aryan Resistance Movement (ARM). Tako je tokom 1990. godine u Torontu izvršeno ubistvo vijetnamskog studenta Tony Le od strane Kevin Dyer Lake, člana skinhed grupe ARM. Tri godine kasnije u istom gradu desio se napad na imigranta iz Šri Lanke pod imenom Sivarajah Vinasithamby na koncertu na kojem su bili u većini pripadnici bele rase, što je za posledicu imalo paralizu žrtve. Nirmal Singh Gill, domar u gradu Surrey, je tokom 1998, godine lišen života od strane skinheda.¹

Povećanje broja napada u Sjedinjim Američkim Državama, koji su inspirisani mržnjom prema drugim osobama, kao i brutalnost koja je primenjivana prilikom takvih napada, dovela je do toga da se pokrene obrazovni program pod nazivom *Healing the Hate: A National Hate Crime Prevention Curriculum* čiji je cilj smanjivanje broja zločina mržnje kod mladih osoba. Na početku primene ovog programa odabrane su tri škole u različitim krajevima Sjedinjenih Američkih Država: 1) The Collins Middle School u Salemu (Masačusets), 2) The Notre Dame School u Njujorku i 3) The Allapattah Middle School u okrugu Dajd

¹ <http://www.crrf-fcrr.ca/images/stories/pdf/ePubFaShFacHateCan2.pdf>, stranici pristupljeno 11.6.2016.

na Floridi. Program je osmišljen tako da pruža mogućnost primene u srednjim školama u kojima se učenici obrazuju za različite vokacije – medicina, društvene studije, američka istorija, administracija, engleski, psihologija, umetnost, književnost i druge, što doprinosi tome da veći broj srednjoškolaca prođe ovaj vid obrazovanja (McLaughlin, Brilliant, 1997: 2–6).

Profesori u pomenutim srednjim školama, kao drugi stručnjaci koji sarađuju sa tinejdžerima, imali su za obavezu da primenjuju kurikulum u kojem su obrađene odgovarajuće teme s ciljem smanjivanja obima zločina mržnje. Drugim rečima, na časovima su obrađivane metode u čijoj osnovi su smanjivanje predrasuda, kao i strategije prevencije nasilja, pri čemu se teme obrađuju na deset časova. Ujedno, neophodno je naglasiti da je kurikulum izgrađen na određenim principima kao što su: 1) nasilje i postojanje predrasuda se mogu sprečiti, 2) primena preventivnih mera što ranije, 3) razvitak empatije, 4) postojanje svesti, kao i poštovanje različitosti, 5) kooperativno učenje, 6) kritičko razmišljanje, 7) zauzimanje stava, 8) medijska pismenost, 9) interaktivnost, 10) društvena odgovornost i 11) obrađivanje teme nejednakosti, institucionalnog nasilja i predrasuda (Cowan, Maitles, 2012: 172–74).

Na nivou zemalja članica Evropske Unije je u periodu od 1996. do 1998. godine pokrenut projekat pod nazivom *Education Pack*. Naime, cilj sprovođenja projekta je pružanje osnovnih saznanja učenicima o islamu od strane profesora kako bi se razbile predrasude o ovoj religiji (Cowan, Maitles, 2012: 172–174). Kasnije je cilj projekta proširen i na predavanje o društvenom statusu i diskriminaciji kojoj se suočavaju pripadnici seksualnih manjina. Na taj način želelo se povećati tolerantnost učenika osnovnih i srednjih škola na pripadnika LGBT populacije. Neophodno je obraditi teme kao što su: 1) uticaj predrasude prema LGBT populaciji na izvršenje krivičnih dela, 2) šta su zločini mržnje i njihov odnos sa predrasadama i neprijateljstvom koje postoje prema seksualnim manjinama, 3) kako mali incident sa pripadnikom LGBT populacije može prerasti u ozbiljan incident sa elementima nasilja, 4) mere koje se mogu preduzeti kako bi se sprečio incident u kojem je pripadnik seksualne manjinje žrtva kriminalnog ponašanja i 5) kakve su to pravne i društvene posledice osude na zločin mržnje izvršenim prema LGBT populaciji. Profesori na predavanjima koriste primere iz prakse u kojima se pripadnici seksualnih manjina bili žrtve kriminaliteta nasilja, pri čemu je motiv izvršenja bila mržnja prema njima (Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender hate crime, Crown Prosecution Service, 11).

Pored već navedenih obrazovnih programa prevencije zločina mržnje, moguće je navesti programe koji se sastoje u kombinaciji više aspekata. Naime, Advokatska komora Los Anđelesa je pokrenula program pod nazivom *Juvenile*

Offenders Learning Tolerance (JOLT) u čijoj osnovi su nalaze mere prevencije, rane intervencije i gonjenja za zločine mržnje. Program je sproveden u gradiću Antelope Valley u kojem živi preko 200.000 ljudi uz postojanje 64 škola. Ovaj grad je izabran jer je stopa zločina mržnje izvršenih od strane maloletnika najveća u saveznoj državi Kalifornija (Perry, 2003: 460).

Kako smo već naglasili u prethodnom delu rada, JOLT program se sastoji iz tri mera. U osnovi prve mere, koja obuhvata primenu prevencije, nalaze se dva dela. Prvi deo odnosi se na dvodnevni edukativni trening profesora osnovnih i srednjih škola, administrativnih radnika i drugih osoblja muzeja za toleranciju centra Simon Vizental. Postavka muzeja omogućavala je interaktivni pristup upoznavanju osnovnih činjenica o holokaustu, na osnovu čega su posetioци mogli da se upoznaju sa progonom Jevreja, kao najdrastičnijim primerom zločina mržnje, ali drugim pitanjima vezanim za predrasude. Profesori, administrativni radnici i drugo osoblje tom prilikom obilaze muzeum, pri čemu imaju obavezu da učestvuju u radionici u čijoj osnovi je predstavljanje različitosti, ostvarivanje komunikacije između pripadnika različitih kulturnih miljea, kao i razvijanje posebnih veština primene saznatih znanja na časovima predavanja. Drugi deo treninga sprovodi se u samim školama i drugim ustanovama koje se bave problemima mladih kada profesori i drugo osoblje pohađaju jednodnevni trening koji sprovodi Advokatska komora Los Anđelesa u saradnji sa *Facing History and Ourselves National Foundation*. Na tom treningu se stiču produbljena saznanja o predrasudama, mržnje i zločinima koji mogu da proisteknu iz date mržnje. Ujedno, profesori uče kako da stečena znanja primene na svojim časovima u radu sa učenicima (Perry, 2003: 460).

Rana intervencija, kao naredni deo u okviru JOLT programa, odnosi se na primenu diverzionih modela restorativne pravde za maloletnike stare od 12 do 18 godina koji su ispoljili ponašanje u čijoj osnovi je mržnja. Nakon maloletnikovog ponašanja čiji je motiv mržnja njima se predstavljaju dve mogućnosti – izricanje određene disciplinske kazne, koja ubuhvata i izbacivanje iz škole ili učestvovanje u diverzionom programu. Ujedno, Advokatska komora Los Anđelesa upućuje maloletnike na ovaj program, što dovodi do toga da većem broju maloletnika bude data mogućnost izbora.

Prvi korak kod maloletnika, koji su izabrali primenu diverzionog modela, odnosi se na neformalni razgovor u prostorijama komore, pri čemu se maloletnici nalaze u društvu svojih roditelja ili staratelja. Održavanjem neformalnog razgovora u roku od sedam dana od trenutka podnošenja prijave pokazuje se maloletniku da njegovo ponašanje se najozbiljnije shvata i da dovodi do određenih posledica sa kojima mora da se suoči. Maloletnici, svesni svog ponašanja,

pri čemu su iskazali kajanje za svoje ponašanje, potpisuju ugovor na osnovu čega preuzimaju određene obaveze. Naime, prva ugovorna obaveza odnosi se na pohađanje *antihate* kurikuluma. Nakon toga maloletnik se podvrgava programu u kojem je fokus na kontrolisanju besa i načina rešavanja potencijalno konfliktnih situacija. Izvinjenje žrtvi u formi pisma je naredna obaveza predviđena ugovorom. Sledeća obaveze odnosi se na nadoknadi pričenjene štete, ukoliko je to moguće. Redovno pohađanje škole, dobijanje zadovoljavajućih ocena, kao i konformističko ponašanje su poslednje obaveze predviđene ugovorom (Perry, 2003: 460–461).

Kuriozitet ugovorne obaveze – pohađanje *antihate* kurikuluma, ogleda se u tome da se on primenjuje kako prema maloletniku, tako i prema roditeljima, odnosno starateljima, čime se se vrši dodatni uticaj na promenu ponašanja maloletnika putem vaspitanja od strane roditelja koji su prethodno uspešno završili ovu obavezu. Razlika se ogleda samo u dužini trajanja kurikuluma. Naime, kad se primenjuje prema maloletniku kurikulum traje tri sata dnevno sedam nedelja, dok kod roditelja traje deset nedelja. Osnova svrha pohađanja *antihate* kurikuluma je davanje mogućnosti učesnicima da bolje razumeju svoje predrasude i kako te predrasude utiču na njihovo ponašanje. Ujedno, neophodno je naglasiti da kurikulum izgrađen od strane *National Conference for Community and Justice* (NC-CJ). Benefit ispunjavanja ugovornih obaveza otelovoruje se u tome da se protiv maloletnika, nakon uspešnog završetka, neće podneti krivična prijava, kao i da on samim tim ne prekida svoje školovanje maloletnika. Takođe, ono što je najbitnije maloletnik postaje svestan svojih predrasuda, koje teži da promeni, što vodi do konformističkog ponašanja (Reno, Marcus, Lou Leary, Gist, 2000: 10).

Poslednji deo *Juvenile Offenders Learning Tolerance* programa, kao što smo prethodno naglasili, odnosi se na gonjenje za zločine mržnje. Naime, postoje određene kategorije maloletnika izvršioca zločina mržnje koji nisu podobni da se prema njima primeni diverzioni postupak. Tako se, na primer, diverzioni postupak ne primenjuje prema maloletnicima koji su izvršili zločine mržnje sa ozbiljnim posledicama, pri čemu je upotrebljeno nasilje. Ujedno, nepodobni za diverzioni postupak su i maloletnici koji su izvršili više zločina mržnje. Diverzioni postupak se ne sprovodi, takođe, prema maloletnici koji nisu spremni da potpišu ugovor, kao i prema maloletnicima koji usred raznoraznih okolnosti ne ispune neku od ugovornih obaveza (Reno, *et al.*, 2000: 10).

Na kraju je neophodno istaći da *Juvenile Offenders Learning Tolerance* program daje odlične rezultate, jer predstavlja sveobuhvatni način reakcije na kriminalna ponašanja u čijoj osnovi je mržnja. Pored toga što maloletnici imaju mogućnost da se oslobode stega sopstvenih predrasuda i budu upućeni na alternativne

načine reakcije na nedozvoljeno ponašanje, i profesori uspešnim završetkom obuke mogu uspešno da implementiraju nova znanja o predrasudama, mržnji i kriminalnim ponašanjima koje nastaju kao njihove posledice. Poslednji benefit programa ogleđa se u zaštiti lokalne zajednici od maloletnika koji su izvršili ozbiljne zločine mržnje ili su povratnici ili su odbili da potpišu ugovor ili nisu ispunili neku od ugovornih obaveza (Reno *et al.*, 2000: 10).

Programi prevencije zločina mržnje mogu da obuhvataju sportske aktivnosti. Sedamdesetih godina prošloga veka u engleskom fudbalu došlo je do naglog povećanja broja crnoputih fudbalera, što je rezultiralo time da navijači bacaju na njih voće, poput banane, ili sitan novac kako bi iskazali netrepeljivost i mržnju prema njima. Stoga je napravljen tzv. program *Let's Kick Racism out of Football*, koji je pokrenut 1993. godine od strane British Commission for Racial Equality (CRE) u saradnji sa Professional Footballer's Association (PFA). Naime, PFA kao organizacija koja predstavlja profesionalne fudbalare dugo je bila zabrinuta zbog situacije u kojoj su se nalazili pojedini fudbaleri, te je tražila rešenje sa CRE-om kako da stane na put iskazanoj mržnji prema njima. Situacija je postajala sve gore zbog činjenice da su tamnoputi igrači početkom devedesetih godina prošloga veka već činili oko 20% od ukupnog broja profesionalnih igrača fudbala u Engleskoj (Cashmore, 2004: 255).

Kampanja lansirana u sezoni 1993/1994. godine imala je za cilj da naglasi da fudbalski klubovi neće tolerisati bilo kakav oblik rasizma i mržnje, kao i da će svaki navijač, koji bude uhvaćen u iskazivanju ovakvog ponašanja, biti odmah udaljen sa stadiona. Kako bi navijači postali svesni zabrane rasističkog navijanja i posledica takvog ponašanja, na svakoj ulaznici i programima dešavanja štampana su data upozorenja. Ujedno, putem razglasa je bivalo objavljeno da se bilo kakvo rasističko ponašanje neće tolerisati. Kupovina sezonskih karata uslovljena je time da potencijalni kupac iza sebe nema rasističko ponašanje. U okviru programa *Let's Kick Racism out of Football* jedna od preventivnih mera ogledala se u zabrani prodaje rasističke literature oko i na stadionu. Uzvikivanje rasističkih komentara od strane igrača je, takođe, imalo za posledicu pokretanje disciplinskog postupka. Uspešno organizovanje fudbalske utakmice podrazumeva kontakt između protivničkih klubova kako bi razmotrili sve bezbedonosne aspekte utakmice, pod čime se podrazumeva i stavljanje do znanja da se bilo kakvi rasistički komentari gostujućih navijača neće tolerisati. Uspešnost borbe protiv rasizma i drugih oblika zločina mržnje zahteva jedinstvene akcije organa unutrašnjih reda i tzv. redara, što znači da ukoliko neko od navijača tokom utakmice ispolji rasističko ponašanje, njega redari treba da identifikuju, a organi unutrašnjih poslova da ga uhapse odmah nakon utakmice, jer hapšenje pre toga može da predstavlja

bezbedonosni rizik. Borba protiv zločina mržnje podrazumeva uklanjanje svih grafita na stadionu i zgradama oko stadiona na kojima se propagira mržnja prema određenoj grupi ljudi. Poslednja mera u okviru programa Let's Kick Racism out of Football, odnosi se na davanje jednakih mogućnosti za zaposlenje, kao i jednako pružanje usluga od strane lokalne samouprave, jer samo na taj način se dugoročno sprečava učešće određenih pojedinaca u događajima koje su generisane mržnjom (Greenfield, Osborn, 2001: 150–151).

Gotovo svi fudbalski klubovi u Engleskoj su prihvatili da primenjuju ovaj program, osim fudbalskog kluba York City. Uspešnost programa merili su kriminolozi McArdle i Lewis. Naime, njih dvojica su poslali upitnik 91 fudbalskom klubu na osnovu čega su težili da utvrde pokazatelje efikasnosti programa. Od ukupnog broja fudbalskih klubova njih 92% je smatralo da su uspešno primenili neku vrstu antirasističke mere, pri čemu je samo nekolicina fudbalskih klubova naglasilo da su uspešno primenili sve mere iz programa Let's Kick Racism out of Football ili su mere primenjene duže od jedne fudbalske sezone. Ujedno, McArdle i Lewis su naglasili da implementacija programa uglavnom zavisi od toga da li rukovodeći ljudi jednog fudbalskog kluba prepoznaju sve njegove benefite (Greenfield, Osborn, 2001: 152).

Program Let's Kick Racism out of Football je već 1997. godine evoluirao u organizaciju pod nazivom Kick It Out, čiji je osnovni cilj borba protiv rasizma kroz sport, obrazovanje i uslužni sektor. Svake godine se jedna cela nedelja posvećuje intenzivnoj borbi protiv rasizma u fudbalu. Broj aktivnosti je tokom godina rastao, tako da je 2006. godine bilo održano preko 800 događaja s ciljem borbe protiv rasizma i zločina mržnje. Takođe, tokom ove godina bilo je održano desetina fudbalskih mečeva sa istim ciljem širom Engleske i Velsa. Još jedna aktivnost organizacije Kick It Out odnosi se na pravljenje standarda jednakog postupanja prema pripadnicima drugih rasa za profesionalne fudbalske klubove (Racial Equality Standard). Snaga organizacije otelotvoruje se, između ostalog, i u činjenici da je tokom Svetskog prvenstva u fudbalu, koje je održano u Nemačkoj 2006. godine, u saradnji sa Svetskom fudbalskom organizacijom (FIFA), preduzimala brojne antirasističke aktivnosti (Human Rights Translated: A Business Reference Guide, 2008: 59).

Još jedan projekat, koji je imao dosta uspeha u borbi protiv mržnje kroz sport, poznat je pod nazivom Camden United Football Team. Naime, u centralnom delu Londona pod nazivom Ficrovia (Fitzrovia) pokrenut je antirasistički fudbalski projekat (Norton, 2005: 28). Idejni tvorac projekta je Nasim Ali koji je 1995. godine zajedno sa svojim saradnicima došao na ideju da organizuje međunarodni fudbalski turnir kao odgovor na sve veće nasilja između pripadnika različitih

etničkih grupa i nasilja koje su sprovodile maloletničke bande.² Volonteri ovog projekta uspjeli su da ubede vođe lokalnih maloletničkih bandi da se uključe na fudbalski turnir, čime su istovremeno uspjeli da pridobiju i one maloletnike koju si bili članovi lokalnih bandi (Shaw, Barchechat, 2002: 27).

Na treninzima su pored uvežbavanja određenih fudbalskih akcija držana predavanja o rasizmu, državljanstvu, upotrebi psihoaktivnih supstanci, kriminalitetu, zdravlju i odnosima među mladim ljudima. Sam turnir je igran tako da je bilo formirano nekoliko timova u zavisnosti od godina starosti učesnika turnira. Tako su formirani timovi od maloletnika koji imaju između 9 i 12 godina i od maloletnika koji imaju između 13 i 15 godina. Ujedno, došlo je do formiranja tima od pojedinaca koji su imali od 16 do 24 godine. Nakon određenog vremenskog perioda timovi su pod vođstvom volontera ovog projekta otputovali u Dansku u kojoj su odigrali više prijateljskih utakmica sa tamošnjim timovima. O značaju putovanja svedoči rečenica koju je izgovorio Ash Rahman, jedan od menadžera projekta: „Većina mladih nikada nije putovala van svog područja, a kamoli van zemlje“. Još jedna činjenica svedoči o svim benefitima ovog projekta. Naime, John Muneghina, jedan od maloletnika uključenih u projekat, uspeo je da izgradi prijateljstvo sa maloletnikom poreklom iz Azije i maloletnikom bele puti, što je od strane Rahmana prokomentarisano da je ovaj projekat izuzetno dobar za njih trojicu, jer ih je sprečio od međusobne borbe da su ostali na ulici. Uspešnost projekta prepoznata je i od strane Komisije za rasnu jednakost (Commission for Racial Equality) i Britanske asocijacije za urbanu regeneraciju (British Urban Regeneration Association).³

5. Zaključak

Iako u Republici Srbije postoji zakonski osnov za kvalifikaciju određenih krivičnih dela kao zločine mržnje, u praksi je bilo malo slučajeva primene člana 54a Krivičnog zakonika.⁴ Ipak, to ne znači da ne treba raditi na prevenciji zločina mržnje jer se sa razlogom pretpostavlja da je njihov broj u stvarnosti mnogo veći. Navedeni primeri dobre prakse prevencije zločina mržnje iz država širom

2 <http://www.cypnow.co.uk/ypn/news/1060561/project-notes-camden-united-project>, stranici pristupljeno 20.6.2016.

3 <http://www.cypnow.co.uk/ypn/news/1060561/project-notes-camden-united-project>, stranici pristupljeno 20.6.2016.

4 Krivični zakonik, „Sl. glasnik RS“, br. 85/2005, 88/2005 – ispr., 107/2005 – ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014 i 94/2016.

sveta treba da posluže Republici Srbiji da izradi efikasne mere u borbi protiv daljeg sprečavanja vršenja ovog oblika kriminaliteta nasilja.

Efikasnim merama prevencije zločina mržnje stvoriće se veći stepen bezbednosti za društvene grupe, koje su usled svojih specifičnih karakteristika posebno izložene viktimizaciji zbog vršenja krivičnih dela kod kojih je u osnovi predrasuda. Ujedno, kod pomenutih grupa će biti manji osecaj nesigurnosti.

Literatura

- Cashmore, E. (2004) *Encyclopedia of Race and Ethnic Studies*. London: Routledge.
- Cowan, P., Maitles, H. (2012) *Teaching Controversial Issues in the Classroom: Key Issues and Debates*. London: Continuum International Publishing Group.
- Greenfield, S., Osborn, G. (2001) *Regulating Football: Commodification, Consumption and the Law*. London: Pluto Press.
- *Hate Crime Prevention Act Guide*, (2010) Human Rights Campaign, New York.
- *Human Rights Translated: A Business Reference Guide* (2008) Monash University – Castan Centre for Human Rights, Melbourne.
- *Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender hate crime*. Crown Prosecution Service. Retrieved 13 June 2016 from http://www.cps.gov.uk/publications/docs/cps_lgbt_teacher_pack.pdf
- McLaughlin, K., Brilliant, K., A. (1997) *National Hate Crime Prevention Curriculum for Middle Schools*. Newtown: National Hate Crime Prevention Project.
- Norton, M. (2005) *365 Ways To Change the World: How to Make a Difference-One Day at a Time*. New York: Free Press.
- Perry, B. (2003) *Hate and Bias Crime: A Reader*. New York: Routledge.
- Reno, J. et al. (2010) *Promising Practices Against Hate Crimes: Five State and Local Demonstration Projects*. Washington: UDIANE Publishing.
- Shaw, M., Barchechat, O. (2002) *Preventing Hate Crimes: International Strategies and Practice*. Montreal: International Centre for the Prevention of Crime.
- http://www.cps.gov.uk/publications/docs/cps_lgbt_teacher_pack.pdf, stranici pristupljeno 13.6.2016.
- <http://www.crrf-fcrr.ca/images/stories/pdf/ePubFaShFacHateCan2.pdf>, stranici pristupljeno 11.6.2016.

- <http://www.cypnow.co.uk/ypn/news/1060561/project-notes-camden-united-project>, stranici pristupljeno 20.6.2016.
- <http://www.cypnow.co.uk/ypn/news/1060561/project-notes-camden-united-project>, stranici pristupljeno 20.6.2016.

Darko T. DIMOVSKI, Ph.D.

Faculty of Law, University of Niš, Associate Professor

Ivan D. MILIĆ, Ph.D.

Faculty of Law, University of Novi Sad, Assistant

PREVENTION OF HATE CRIMES

The authors, based on the fact that the hate crimes exists throughout the whole human history, highlighted its great social danger. Numerous criminological studies have shown that the extent of hate crimes does not decline with the change in socio-economic order, but rather is resistant. A large dark figure makes it impossible to find accurate information about the real extent of this form of crime. Although high rates of dark numbers will exist in the future, it is necessary to work on the prevention of hate crimes, because only in this way can guarantee security for all members of the community, regardless of their origin, religious belief, sexual orientation, gender etc. Therefore, the authors will explain the whole range of preventive measures by providing examples of good practice from countries around the world. In this way, the author will try to bring closer the measures of prevention to criminal policy experts in order to apply certain measures in the Republic of Serbia.

Key words: *hate crimes, prevention measures*